การพัฒนาทรัพยากรสารนิเทศวารสาร

สุวรรณา อินทร์รักษา*

วารสารนับเป็นสิ่งพิมพ์ที่นับวันจะยิ่งทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ในห้องสมุดทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนการสอน การศึกษาค้นคว้าวิจัยของสถาบันให้เจริญก้าวหน้าตลอดเวลา นักศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยของแต่ละสถาบันจำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าข่าวสาร ข้อมูล และติดตามความก้าวหน้าของวิทยาการทั้งในสาขาของตนเอง และในสาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ วารสารซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ที่เสนอความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล และความคิดใหม่ ๆ ทันต่อเหตุการณ์ของสังคมและของโลก และจัดเป็นแหล่งปฐมภูมิที่ให้ข้อมูลที่สำคัญ ๆ ที่ไม่ปรากฏในหนังสือ แต่ปรากฏในวารสารซึ่งมีคุณค่าในการอ้างอิง

ในปัจจุบันวารสารมีการเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ ความต้องการสารนิเทศของผู้ใช้เพิ่มขึ้น และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีช่วยให้การตีพิมพ์วารสารทำได้สะดวกรวดเร็ว แต่ราคาวารสารก็เพิ่มสูงขึ้นด้วย ซึ่งวารสาร **Library Journal** ได้ทำการสำรวจอัตราการเพิ่มขึ้นของราคาวารสารเป็นประจำทุกปี และพบว่าวารสารมีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวารสารสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีอัตราการเพิ่มสูงถึง 10-13% ต่อปี ผลกระทบจากอัตราการเพิ่มขึ้นของปริมาณและราคาวารสารทำให้ห้องสมุดทุกประเภททั่วโลกประสบปัญหาในการจัดหาวารสารเข้าห้องสมุดด้วย ข้อจำกัดของเงินงบประมาณที่มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจ ห้องสมุดหลายแห่งได้พยายามศึกษาวิจัย เพื่อค้นหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจในการพิจารณาคัดเลือกวารสารเข้าห้องสมุดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้มากที่สุด และเพื่อให้การใช้จ่ายเงินงบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการพัฒนาและปรับปรุงกลุ่มทรัพยากรสารนิเทศวารสาร (Periodical Collection) เพื่อให้วารสารที่จัดหาเข้ามาในห้องสมุดมีคุณภาพตรงตามความต้องการของผู้ใช้ มีหลายวิธีพอสรุปได้ ดังนี้.-

1. การประเมินคุณค่าวารสาร
2. การประเมินคุณค่ากลุ่มทรัพยากรสารนิเทศวารสาร

การประเมินคุณค่าวารสาร (Periodical Evaluation)

การประเมินคุณค่าวารสาร หมายถึง การพิจารณาคัดเลือกวารสารเพื่อจัดหาเข้าห้องสมุด เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้ โดยวิธีการอาศัยเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นเป็นเครื่องมือในการประเมิน เพื่อตัดสินว่าวารสารใดมีคุณค่าหรือมีประโยชน์ต่อผู้ใช้ห้องสมุด สมควรจัดหาเข้ามาในห้องสมุดหรือไม่ เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคุณค่าวารสารมีผู้ศึกษา และเสนอไว้หลายคน เช่น แอนดรู ปีเตอร์ (Andew Peters) และโรเบิตร์ท เอ็น โบรดัส (Robert N. Broadus) ได้เสนอองค์ประกอบสำคัญที่ควรนำมาเป็นเกณฑ์ในการประเมิน ทั้งในกรณีที่จะพิจารณาคัดเลือกวารสารใหม่ หรือพิจารณายกเลิกการบอกรับ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

---

*สุวรรณา อินทร์รักษา บรรณารักษ์ 5 หัวหน้าฝ่ายวารสารและเอกสาร สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง

1. เนื้อหาบทความตรงตามหลักสูตรการเรียนการสอน

2. การเสนอเนื้อหามีความเที่ยงตรง มีการอ้างอิงแหล่งที่มาชัดเจน

3. รูปแบบการจัดทำได้มาตรฐาน มีการจัดเก็บในรูปไมโครฟิชซึ่งสามารถจัดเก็บได้สะดวกและประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บ

4. สำนักพิมพ์มีความมั่นคง และสามารถซื้อหาได้สะดวก

5. เป็นวารสารที่มีรายชื่อในการจัดทำดรรชนี และสาระสังเขปบทความลงในวารสารดรรชนีและสาระสังเขป เพื่อช่วยให้การค้นคว้าสะดวกขึ้น

6. ภาษาที่ใช้มีความยากง่ายเหมาะกับระดับผู้ใช้

7. ราคาไม่ควรแพงเกินไป

8. รูปเล่มแข็งแรงคงทน

9. มีปริมาณบทความที่มีคุณค่า หมายถึง จำนวนของบทความที่ให้สารนิเทศทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ สามารถนำไปใช้อ้างอิงได้

10. ปริมาณและลำดับการใช้ซึ่งได้จากการศึกษาวิเคราะห์อัตราการใช้วารสารแต่ละชื่อเรื่อง และอันดับความสำคัญของวารสารที่มีการใช้มาก

นอกจากนี้ อาจมีเกณฑ์การพิจารณาประเมินคุณค่าวารสาร แต่ละสาขาวิชาซึ่งมีธรรมชาติ หรือรูปแบบโครงสร้างของเนื้อหาวิชาแตกต่างกัน เช่น เกณฑ์การประเมินวารสารสาขาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งนักวิจัยของ IBICT (Instituto Brasileioo de Informacao em Ciencia Tecnologia) ได้ศึกษาและกำหนดเกณฑ์การประเมินคุณค่าวารสารวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่ตีพิมพ์ในประเทศบราซิล ดังนี้ คือ เกณฑ์มาตรฐานการจัดทำ เกณฑ์ความต่อเนื่อง เกณฑ์เกี่ยวกับเนื้อหา เกณฑ์ความน่าเชื่อถือ โดยแต่ละเกณฑ์จะมีตัวแปรสำหรับแต่ละเงื่อนไข และพิจารณาถึงการนำไปใช้ด้วย

ตัวอย่างงานวิจัยในประเทศ

กึ่งแก้ว ดำรงศุภกร **การคัดเลือกวารสารวิชาการสำหรับห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล โดยศึกษาจากปัญหาทางคลินิค** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528

ชลทิชา สุทธินิรันดร์กุล **การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521

บุญหา วิศวไพศาล **การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารพัฒนบริหารศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525

พรทิพย์ อาณาประโยชน์ **การประเมินคุณค่าของวารสารไทยทางการแพทย์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525

วนิดา วิศาลรักษ์กิจ **สถานภาพวารสารวิชาการภาษาไทยทางด้านวิทยาศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529

วรรณา โตพิบูลย์พงศ์ **การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารธรรมศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527

สมบูรณ์ ลิ้มเจริญชาติ **การศึกษาแนวโน้มของบทความในวารสาร *"วิทยาศาสตร์"* ของสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2528

สุวิมล พรหมประกาย **การศึกษาเนื้อหาวารสารภาษาไทยในห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษาฯ** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2525

อุมาพร กุหลาบ **วิเคราะห์วารสารภาษาไทย ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2522** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2525

การประเมินคุณค่ากลุ่มทรัพยากรสารนิเทศวารสาร (Periodical Collection Evaluation)

การประเมินคุณค่ากลุ่มทรัพยากรสารนิเทศวารสาร หมายถึง การศึกษาเพื่อพิจารณาว่าวารสารแต่ละสาขา หรือ วารสารทั้งหมดที่ห้องสมุดจัดหามาให้บริการนั้น สามารถสนองความต้องการของผู้ใช้ได้มากน้อยหรือดีเพียงใด วิธีการประเมินนั้นสามารถทำได้หลายวิธี ซึ่งมีผู้ศึกษา และเสนอแนะไว้หลายคนเช่นกัน เช่น ชาล์ส บี เวนเจอร์ (Charles B. Wenger) แจ็คเกอลิน เอ แม็กซิน (Jacqueline A. Maxin) และซิกฟรีด เฟลเลอร์ (Siegfrid Feller) ซึ่งสรุปได้ ดังนี้.-

วิธีวิเคราะห์การอ้างถึงวารสาร (Journal Citation Analysis) เป็นวิธีศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวารสารที่ได้รับการอ้างถึงที่ปรากฏในรายการเอกสารอ้างอิง หรือ บรรณานุกรมท้ายบทความ หรือ ท้ายเรื่องของงานเขียนประเภทต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีการทางสถิติต่าง ๆ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์การอ้างถึงเป็นหลัก เช่น ต้องการทราบรายการวารสารหลัก (Core journal) อายุวารสารที่มีการใช้อ้างอิง เป็นต้น

ตัวอย่างงานวิจัยในประเทศ

กิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร **การวิเคราะห์การอ้างถึงวารสารในวิทยานิพนธ์ สาขาเภสัชศาสตร์ และรายงานการวิจัยของอาจารย์ คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531

นฤมล รักษาสุข **การวิเคราะห์การอ้างถึงวารสารในเอกสารการสอนชุดวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2528

พรพรรณ เลาลักษณเลิศ **การวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในบทความในวารสารทางสังคมศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528

พูลสุข ปริวัตรวรวุฒิ **การวิเคราะห์การอ้างถึงวารสารของวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526

การศึกษาการใช้ (Use Studies) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้ใช้ หรือพฤติกรรมการใช้ หรือวิธีการเข้าถึงสารนิเทศในวารสาร โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) หรือการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการศึกษา แต่แนวโน้มการศึกษาการใช้วารสารในประเทศไทยมักศึกษาถึงความต้องการใช้ของผู้ใช้เป็นส่วนใหญ่

ตัวอย่างงานวิจัยในประเทศ

นฤมล ชินะกุลวัฒนา **การใช้วารสารสาระสังเขป และดรรชนีของนักศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์การแพทย์คลินิกในมหาวิทยาลัยมหิดล** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527

ศิริพรรณ ตันติวัชรประกาย **การประเมินผล การคัดเลือกวารสารทางวิชาการของสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ** ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2527

สุนทรี บุญญะบัญชา **การศึกษาการใช้วารสารสาขาการศึกษาในสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2528

สุวรรณา อินทร์รักษา **ศึกษาความสอดคล้องของวารสารวิทยาศาสตร์ภาษาต่างประเทศของสำนักหอสมุดกลาง กับความต้องการของอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2531

อารีย์ รังสิโยภาส **การศึกษาเกี่ยวกับการใช้วารสารประกอบการเรียนการสอน ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน : การศึกษาเฉพาะราย** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2518

การศึกษาสถิติการใช้วารสาร (Circulation Record) เป็นการศึกษาการใช้วารสารจากข้อมูลการยืม-คืน วิธีนี้จะต้องพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลการยืม-คืน และการใช้ภายในห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพจึงจะได้ข้อมูลที่แท้จริง

ตัวอย่างงานวิจัยในประเทศ

เตือนใจ เกียวชี **การใช้วารสารวิชาการของนักศึกษาวิทยาลัยครูกำแพงเพชร** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525

นภา สัจจะพิทักษ์จิตร **การใช้วารสารวิชาการภาษาต่างประเทศในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528

นฤมล กิจไพศาลรัตนา และ สุวรรณา ทองสีสุขใส *"รายงานการวิจัย เรื่อง การใช้วารสารสาขาการพยาบาลในมหาวิทยาลัยขอนแก่น"* **ช.บ.อ.** 8, 2-3 (พ.ค.-ธ.ค.31) 13-38

รุ้งทิพย์ ห่อวโนทยาน **การใช้วารสารภาษาต่างประเทศในห้องสมุดกลาง สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526

ศิริพร มาศิริ **การใช้วารสารวิชาการในสำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์** วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528

การศึกษาความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชา วิธีนี้เป็นการประเมินวารสารในเชิงคุณภาพทำโดยให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา หรือผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาว่า กลุ่มวารสารสาขานั้น ๆ มีผู้พอใจใช้ชื่อเรื่องต่าง ๆ ในระดับใด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวารสารเหล่านั้นสามารถสนองความต้องการของผู้ใช้ได้มากน้อยเพียงใด

ปัจจุบัน วิธีนี้ยังไม่มีงานวิจัยในประเทศในลักษณะนี้ จึงขอยกตัวอย่างงานวิจัยในต่างประเทศ เช่น Kohl, David F. and Charles H. David. *"Ratings of Journals by ARL Library Directors and Dean of Library and Information Science Schools,"* **College & Research Libraries.** 40 : 40-47, January, 1985.

เอกสารค้นคว้า

Braga, Gilda Maria and Cecilia ALves Oberhofer. *"A Model for Evaluating Scientific and Technical Journals from Developing Countries,"* **Library & Information Science Abstracts.** no. 12 : 531, 1983.

Broadus, Robert N. *"A Propose Method for Eliminating Titles from Periodical Subscription Lists,"* **College and Research Libraries.** 46 : 30-35, January, 1985.

Chamber, George R. and James S. Healey. *"Journal Citation in Master's Thesis : One Measurement of Journal Collection,"* **Journal of the American Society for Information Science.** 26 : 397-401, September, 1975.

Feller, Siegfried. *"Developing the Serials Collection,"* in **Collection Development in Libraries : a Treatise.** V. 2, p. 497-523 Connecticut, Jai Press, 1980.

Horn, Judith G. *"Price Indexes for 1986 : Periodicals,"* **Library Journal** 111 : 47-52, 15 April, 1986.

Maxin, Jacqueline A. *"Periodical Use and Collection Development,"* **College & Research Libraries.** 40 : 248-253, May, 1979.

Mosher, Paul H. *"Collection Evaluation or Analysis, Maching Library Acquisition to Library Need,"* in **Collection Development in Library : a Treatise.** v. I, p. 527-545. Connecticut, Jai Press, 1980.

Peters, Andrew. *"Evaluating Periodicals,"* **College & Research Libraries.** 43 : 149-151, March, 1982.

Wenger, Charles B. and Judith Childress. *"Journal Evaluation in a Large Research Library,"* **Journal of the American Society for Information Science.** 28 : 293-299, September, 1977.